

Kamu kesimi açığı içinde en yüksek paya sahip olan konsolide bütçe açığı 40.759 trilyon TL, mahalli idarelerin açıkları 394 trilyon TL olmuş, işletmeci KİT'ler 1.795 trilyon TL, döner sermayeler 614 trilyon TL, işsizlik sigortası fonu 3.844 trilyon TL, fonlar 2.297 trilyon TL fazla vermiştir.

Konsolide bütçe finansman dengesi GSMH'nın % 11,4'ü, mahalli idarelerin finansman dengesi GSMH'nın % 0,1'i oranında açık verirken, işletmeci KİT'lerin finansman dengesi GSMH'nın % 0,5'i, döner sermayelerin finansman dengesi GSMH'nın % 0,2'si, işsizlik sigortası fonu finansman dengesi GSMH'nın % 1,1'i, fonlar GSMH'nın % 0,6'sı oranında fazla vermiştir.

e. Özelleştirme

Devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamak için, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacıyla özel sektöre devri uygulamaları ile başlatılan özelleştirme çalışmalarına 2003 yılında da devam edilmiştir.

Özelleştirme çalışmalarının hızlandırılması amacıyla hazırlanan 4971 sayılı "Bazı Kanunlarda ve Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 15 Ağustos 2003 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanunla, 27 Kasım 1994 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 4046 sayılı Özelleştirme Kanunu'nda değişiklikler yapılmış, yeni düzenlemeler getirilmiştir. Özelleştirme uygulamalarının idari ve hukuki yönden hızlandırılması için bürokratik işlemleri basitleştirici ve kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmıştır.

1985 yılından itibaren 240 kuruluştaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 5 taşınmaz, 4 elektrik santrali, 6 otoyol ve 2 boğaz köprüsü, 48 tesis ile 1 hizmet birimi özelleştirme kapsamına alınmıştır. 22 kuruluştaki kamu payı ile 4 elektrik santrali ve 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın özelleştirme kapsamından çıkarılmıştır. Özelleştirme uygulamalarının başlatıldığı 1985 yılından 2003 yılı sonuna kadar geçen sürede, kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir.

1986 yılından itibaren hız kazanan ve tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, 170 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 159'unda hiç kamu payı kalmamıştır. Blok satış, halka arz, uluslararası arz, İMKB'de satış veya varlık satış biçiminde kısmen

özelleştirme işlemi gerçekleştirilen diğer 11 kuruluşta ise halen kamu payı bulunmaktadır. Özelleştirme kapsamında 40 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 28 tanesinde % 50'nin üzerinde kamu payı vardır. Ayrıca, özelleştirme kapsamında 48 tesis, 6 otoyol, 2 boğaz köprüsü ve 1 hizmet birimi de yer almaktadır.

2003 yılında özelleştirme önemli gündem maddelerinden birini oluşturmuştur. 13 Ocak 2003 tarihinde 2003 yılı özelleştirme programı açıklanmıştır. Büyük ölçekli kamu şirketlerinin özelleştirilmesine yoğunlaşılacağı, ancak bazı küçük ve orta ölçekli kamu varlıklarının da satışının gerçekleştirileceği bildirilmiştir. Uluslararası Para Fonu ile yürütülmekte olan stand-by anlaşmasının dördüncü gözden geçirmesine ilişkin 5 Nisan 2003 tarihli niyet mektubunda özelleştirme programı kapsamında 4 milyar dolar tutarında satış gerçekleştirilerek 2,1 milyar dolar nakit gelir elde edilmesi öngörülmüştür.

30 Nisan, 30 Haziran, 30 Eylül ve 31 Aralık 2003 tarihleri itibariyle gösterge niteliğinde hedefler belirlenmiştir. Ancak, özelleştirme programında teknik sebeplerden doğan gecikmeler ve yabancı sermaye çekmede yaşanan sıkıntılar nedeniyle yıl içinde, bu hedeflerin hiçbirine ulaşamamıştır. 2003 yılında kayda değer bir özelleştirme yapılamamış ve özelleştirme gelirleri 172 milyon dolar (245 trilyon TL) düzeyinde kalmıştır. 1986 yılından bugüne kadar gerçekleştirilen özelleştirme gelirlerinin toplam tutarı 3.269,9 trilyon TL (8.164,3 milyon dolar) olmuştur (Tablo 81).

Tablo 81: Özelleştirme İşlemleri

	(Milyon TL)		
	1986-2002	2003	1986-2003
- Blok Satış	1.082.223.800	18.587.740	1.100.811.540
- Tesis / Varlık Satışı	185.656.893	171.894.632	357.551.525
- Halka Arz	732.562.164	0	732.562.164
- Uluslararası Kurumsal Arz	313.722.671	0	313.722.671
- İMKB'de Satış	393.054.186	49.960.104	443.014.290
- Yarım Kalmış Tesis Satışı	580.135	0	580.135
- Bedelli Devirler	317.394.974	4.240.339	321.635.313
Toplam	3.025.194.823	244.682.815	3.269.877.638
	(Bin \$)		
	1986-2002	2003	1986-2003
- Blok Satış	3.511.174	13.015	3.524.189
-Tesis / Varlık Satışı	744.475	119.067	863.542
- Halka Arz	1.642.408	0	1.642.408
- Uluslararası Kurumsal Arz	1.026.333	0	1.026.333
- İMKB'de Satış	764.299	36.520	800.819
- Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.369	0	4.369
- Bedelli Devirler	299.615	3.042	302.657
Toplam	7.992.673	171.644	8.164.317

Kaynak: ÖİB

(1): 1995 uygulamalarına METAF'in rehinli hisse satışı olan 57.900.000 dolar dahil değildir.

(2): Tablolarda yer alan rakamlar, ilgili yılda gerçekleştirilen uygulama tutarlarını gösteren satış miktarıdır.

Bir bölümü vadeli ve döviz cinsinden gerçekleştirilen hisse senedi ve varlık satış işlemlerinden 2002 yılında 420,1 trilyon TL (289,9 milyon dolar) net giriş sağlanmıştır. Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 109,9 trilyon TL'lik (80,8 milyon dolar) temettü geliri ve 1.289,2 trilyon TL'lik (812,3 milyon dolar) diğer kaynaklarla birlikte 2002 yılında toplam kaynaklar 1.819,2 trilyon TL (1.183 milyon dolar) düzeyine ulaşmıştır. Yıl bazında uygulama tutarı ile net giriş tutarı arasındaki fark vadeli işlemlere ilişkin taksit ödemelerinden kaynaklanmaktadır (Tablo 82).

1986-2002 yılları arasında sağlanan net giriş 2.526,6 trilyon TL (7.225,9 milyon dolar) olmuştur. Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 524,6 trilyon TL'lik (2.068,1 milyon dolar) temettü geliri, 3,7 trilyon TL'lik (60,4 milyon dolar) rehinli hisse satış geliri ve 1.929,9 trilyon TL'lik (1.845,3 milyon dolar) diğer kaynaklarla birlikte 1986-2002 yılları arasında toplam kaynaklar 4.984,8 trilyon TL (11.199,7 milyon dolar) olmuştur.

1986-2002 yılları arasında özelleştirme uygulamaları çerçevesinde 4.997,2 trilyon TL'lik (10.958,8 milyon dolar) harcama yapılmıştır. Bunun içinde en büyük payı hazineye yapılan aktarmalar ile kapsamdaki kuruluşlara sermaye iştiraki ve borç biçiminde aktarılan finansman almaktadır (Tablo 83).

f. İç Borçlar

2003 yılında ekonomik programın en öncelikli hedeflerinden biri kamu borcunun sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik bir borçlanma politikası izlenmesi olmuştur. Bu çerçevede finansman ihtiyacının mümkün olan en düşük maliyetle karşılanması hedeflenmiştir.

Erken genel seçim sonrasında siyasi istikrarın sağlanması, ekonomik programın kararlılıkla uygulanması ve Irak savaşının yarattığı belirsizliğin kısa sürede ortadan kalkması borçlanmada olumlu etki yapmıştır. Borcun sürdürülebilirliğine ilişkin endişeler azalmış ve borçlanma koşullarında iyileşme sağlanmıştır.

2002 yılında % 22,7 olan iç borç stoku artış oranı 2003 yılında % 29,7'ye yükselmiş ve toplam iç borç stoku 194.386,7 trilyon TL olmuştur. Bunun 168.973,6 trilyon TL'si (% 86,9) tahvil, 25.413,1 trilyon TL'si (% 13,1) bonolardan oluşmuştur (Tablo 84).

Tablo 82: Özelleştirmeden Elde Edilen Kaynaklar

	(Milyon TL)			(Bin \$)	
	1986-2000	2001	2002	1986-2002	2002
ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİNDEN TAHSİLAT	2.030.282.405	76.145.436	420.147.441	2.526.575.282	289.888
- Blok Satış Geliri	1.117.288.084	6.044.500	15.145.801	1.138.478.385	9.912
- Tesis ve Varlık Satış Geliri	96.913.758	69.963.195	40.084.946	206.961.899	25.782
- Halka Arz Geliri	543.372.721	0	171.336.204	714.708.925	127.904
- Uluslararası Kurumsal Arz Geliri	258.064.336	0	51.712.500	309.776.836	38.784
- İMKB'de Satış Geliri	5.541.002	0	115.439.731	120.980.733	70.814
- Yarım Kalmış Tesis Satış Geliri	583.270	0	0	583.270	0
- Bedelli Devir	8.519.234	137.742	26.428.259	35.085.235	16.691
REHİNLİ HİSSE SATIŞ GELİRİ	3.729.756	0	0	3.729.756	0
TEMETTÜ GELİRİ	357.430.756	57.279.575	109.894.303	524.604.634	80.825
KAPSAM. KUR. VERİLEN BORÇ ANAPARA TAHSİLATI	16.882.148	0	0	16.882.148	0
KAPSAM. KUR. VERİLEN BORÇ / TAHVİL FAİZ GELİRİ	2.122.164	4.223.021	0	6.345.185	0
DİĞER GELİRLER	6.196.063	7.708.488	73.318.163	87.222.714	46.610
BORÇLANMA	148.627.041	454.916.895	1.215.887.294	1.819.431.230	765.716
- Borçlanma (Borç, Tahvil, Bono vb.)	136.000.000	454.916.895	1.215.887.294	1.806.804.189	765.716
- Dış Kredi ve Hibe Kullanımı (1)	12.627.041	0	0	12.627.041	0
TOPLAM KAYNAKLAR	2.565.270.333	600.273.415	1.819.247.201	4.984.790.949	1.183.039
				0	
					11.199.740

Kaynak: ÖİB

Bu tabloda yer alan rakamlar, Özelleştirme Fonu Hesabı ile özelleştirme uygulamalarına ilişkin diğer özel hesaplara nakit giriş tutarlarını göstermektedir.

(1): Özelleştirme uygulamalarında kullanılmak üzere Dünya Bankası tarafından açılan kredi ile bazı uluslararası kuruluşlardan sağlanan kredi ve hibeden kullanılan tutarlar.

Tablo 83: Özelleştirme Harcamaları

	(Milyon TL)				(Bin \$)	
	1986-2000	2001	2002	1986-2002	2002	1986-2002
	812.850.362	429.555.387	652.618.781	1.895.024.530	452.537	5.275.955
ÖZELLEŞTİRME KAPSAMINDAKİ KURULUŞLARA İLİŞKİN ÖDEMELER						
- Sermaye İştiraki	529.632.672	221.532.242	423.628.779	1.174.793.693	297.100	3.648.750
- Kredi Bıçımında Verilen Borçlar	240.195.584	191.600.343	208.495.176	640.291.103	142.078	1.117.707
- Sosyal Yardım Zammı Ödemeleri	9.017.024	1.773.684	1.741.032	12.531.740	1.170	56.350
- Özelleştirmeye Bağlı İş Kaybı Tazminatı Ödemeleri	8.528.389	7.301.805	1.525.571	17.355.765	1.031	40.973
- Özelleştirme Sonrası Tazminat vb. Diğer Personel Ödemeleri	11.983.305	5.659.309	15.748.492	33.391.106	10.232	78.638
- %30 Erken Emeklilik Primi Ödemeleri	2.144.477	1.688.005	1.479.730	5.312.212	927	14.945
- Özelleştirme Gelirinden İlgili Kuruluşlara Ödemeler	11.348.911	0	0	11.348.911	0	318.593
ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINA İLİŞKİN ÖDEMELER	12.842.598	1.395.829	6.713.062	20.951.489	4.875	239.043
- Denetim-Danışmanlık Giderleri	4.667.746	945.391	1.785.241	7.398.378	1.249	52.721
- İhale İlanı Giderleri	7.090.990	442.566	4.810.509	12.344.065	3.555	44.806
- Reklam ve Tanıtım Giderleri	457.882	7.873	117.312	583.067	72	7.273
- İMKB'de Hisse Senedi Alımı Giderleri	625.979	0	0	625.979	0	134.243
BORÇ ÖDEMELERİ	381.299.454	59.738.998	1.311.144.270	1.752.182.722	833.371	1.915.590
- Özelleştirme Bono/Tahvil Anapara Geri Ödemesi	214.762.704	42.000.000	800.891.516	1.057.654.220	511.058	1.104.467
- Özelleştirme Bono/Tahvil Faiz Ödemeleri	129.732.678	17.580.025	510.252.754	657.565.457	322.314	634.328
- Diğer Borçlar Faiz/Kur Farkı/Komisyon ve Vergi Ödemeleri	36.804.072	158.973	0	36.963.045	0	176.796
DİĞER KULLANIMLAR	1.308.913.411	7.280.622	12.842.973	1.329.037.006	8.511	3.528.209
- Genel Yönetim Giderleri İçin İdare Bütçesine Aktarılan	12.895.166	5.200.000	8.250.000	26.345.166	5.479	54.127
- Hazine'ye Aktarma	1.273.821.354	0	0	1.273.821.354	0	3.403.846
- Diğer Giderler	22.196.890	2.080.622	4.592.973	28.870.485	3.032	70.236
TOPLAM KULLANIMLAR	2.515.905.825	497.970.836	1.983.319.086	4.997.195.747	1.299.294	10.958.797

Kaynak: ÖİB

Bu tabloda yer alan rakamlar, Özelleştirme Fonu Hesabı ile özelleştirme uygulamalarına ilişkin diğer çıkar tutarlarını göstermektedir.

Tablo 84: İç Borç Stoku

Yıllar	Borcun Türü	Ödemeler			(Milyar TL)	
		Anapara	Faiz	Toplam	Borçlanma	Borç Stoku
1997	Tahviller	917.626	860.394	1.778.020	3.185.561	3.570.812
	Konsolide Borçlar	40	0	40	0	0
	Bonolar	2.226.386	1.099.736	3.326.122	3.074.400	2.374.990
	Avans	143.371	17.033	160.404	110.041	337.623
	Toplam	3.287.423	1.977.163	5.264.586	6.370.002	6.283.425
1998	Tahviller	2.426.865	2.587.441	5.014.306	4.708.064	5.771.980
	Konsolide Borçlar	0	0	0	0	0
	Bonolar	6.080.345	3.035.836	9.116.181	9.546.260	5.840.905
	Avans	337.623	3.399	341.022	0	0
	Toplam	8.844.833	5.626.676	14.471.509	14.254.324	11.612.885
1999	Tahviller	6.116.357	4.889.437	11.005.794	20.027.769	19.683.392
	Konsolide Borçlar	0	0	0	0	0
	Bonolar	9.462.788	5.004.947	14.467.735	6.858.635	3.236.753
	Avans	0	4.239	4.239	0	0
	Toplam	15.579.145	9.898.623	25.477.768	26.886.404	22.920.145
2000	Tahviller	12.006.317	16.966.538	28.972.855	26.685.862	34.362.937
	Konsolide Borçlar	0	0	0	0	0
	Bonolar	6.961.754	1.640.332	8.602.086	5.782.683	2.057.683
	Avans	0	2.553	2.553	0	0
	Toplam	18.968.071	18.609.423	37.577.494	32.468.545	36.420.620
2001	Tahviller	96.418.348	34.608.486	131.026.834	164.183.336	102.127.926
	Konsolide Borçlar	0	0	0	0	0
	Bonolar	27.458.248	5.875.760	33.334.008	45.429.899	20.029.334
	Avans	0	0	0	0	0
	Toplam	123.876.596	40.484.246	164.360.842	209.613.235	122.157.260
2002	Tahviller	48.178.116	30.991.320	79.169.436	58.900.026	112.849.835
	Konsolide Borçlar	0	0	0	0	0
	Bonolar	49.412.577	12.477.220	61.889.797	66.403.099	37.019.856
	Avans	0	0	0	0	0
	Toplam	97.590.693	43.468.540	141.059.233	125.303.125	149.869.691
2003(1)	Tahviller	45.653.394	35.495.349	81.148.743	101.777.186	168.973.626
	Konsolide Borçlar	0	0	0	0	0
	Bonolar	68.067.979	17.140.629	85.208.608	56.461.198	25.413.074
	Avans	0	0	0	0	0
	Toplam	113.721.373	52.635.978	166.357.351	158.238.384	194.386.700

Kaynak: HM

(1): Geçici

İç borç stokundaki artışta Nisan ayında Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabında biriken ana para ödemeleri ve belirsizliklerin yüksek olması nedeniyle Hazine'nin ihtiyatlı davranarak takip eden aylarda borç servisinde kullanmak amacıyla ihtiyacının üzerinde borçlanması etkili olmuştur. 2003 yılında Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabı için 17,1 katrilyon TL tutarında senet ihraç edilmiştir.

2003 yılında 2002 yılına göre borçlanma maliyeti ve vade yapısında iyileşme olmuştur. Ortalama bileşik iç borç faiz oranı 18,8 puanlık düşüşle % 63,8'den % 45'e gerilerken, borçlanmanın vadesi 253 günden 302 güne yükselmiştir.

Toplam iç borç stoku içinde nakit iç borç stokunun payı % 59,6'dan % 67,1'e yükselmiş, nakit dışı iç borç stokunun payı % 40,4'den % 32,9'a düşmüştür.

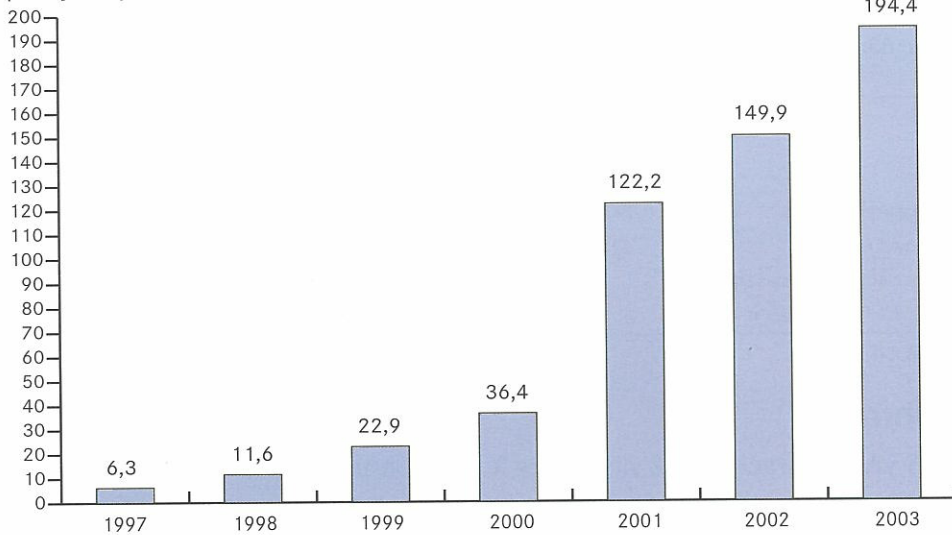
Borç stokunun yapısında 2003 yılında iyileşme görülmüş, sabit getirili kısmın payı artarken, değişken faizli döviz cinsinden ve dövize endeksli kısmın payı azal-

miştir. 2002 yılında iç borç stokunun % 25,1'i sabit faizli, % 42,8'i değişken faizli, % 18,9'u döviz cinsinden ve % 13,2'si döviz endeksli senetlerden oluşurken, 2003 yılında % 35,3'ü sabit faizli, % 42,8'i değişken faizli, % 12,7'si döviz cinsinden ve % 9,2'si döviz endeksli senetlerden oluşmuştur.

2003 yılında 101.777,2 trilyon TL'lik tahvil, 56.461,2 trilyon TL'lik bono satışı yapılmıştır. Buna karşılık 45.653,4 trilyon TL'si ana para, 35.495,3 trilyon TL'si faiz olmak üzere toplam 81.148,7 trilyon TL'lik tahvil, 68.068 trilyon TL'si ana para, 17.140,6 trilyon TL'si faiz olmak üzere toplam 85.208,6 trilyon TL'lik bono ödemesi yapılmıştır.

Grafik 23: İç Borç Stoku

(Katrilyon TL)

C. DIŞ EKONOMİK GELİŞMELER

1. Dış Ticaret

2003 yılında Türk Lirası'nda meydana gelen reel değer artışı ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. Buna karşın işgücü ve enerji maliyetlerinin düşük düzeyde oluşu ve verimlilik artışlarına bağlı olarak birim maliyetlerde meydana gelen iyileşme, finansman maliyetlerindeki gerileme, Euro'nun dolar karşısında değer kazanması nedeniyle Euro cinsinden ihracatın dolar cinsinden değerinin artması, Türk Lirası'nda meydana gelen reel değer artışının ithal girdi ve finansman maliyetlerinde meydana getirdiği düşüş ve iç talebin istenilen düzeye ulaşamaması nedeniyle reel sektörün dış pazarlara yönelmesi ihracat geli-